

TELEKI LÁSZLÓ GRÓF KÁVÉSKÉSZLETE?

1985 tavaszán dr. Fülöpp Károlyné egy porcelán készletet ajánlott vételre a Magyar Nemzeti Múzeumnak. A készlet azonnal felkeltette érdeklődésünket, ugyanis jellegzetes darabjai fényképekkel díszítettek, és a kannán — több kutató véleménye szerint — Teleki László gróf oválisba foglalt térdképe látható. A cukortartón egy fiatal hölgy képe, míg a csészéken — kisebb méretben — egy idősebb, egy középkorú és egy fiatal férfi, valamint egy idősebb és egy középkorú hölgy mellképe látható.¹

A feltételezett Teleki László portré lehetőségét megerősítette az eladó is. Elbeszélése szerint a készlet apósától, bordosi Fülöpp Mihálytól maradt rá, aki a Telekiektől kapta, ugyanis több éven át jószágigazgatóként kapcsolatban állt a családdal. Elmondta azt is, hogy a családi hagyomány szerint „Teleki-készlet”-nek nevezték. Férjétől úgy tudta, hogy apósa azt Teleki László halála után kapta.²

Elbeszélésének azon elemét, hogy apósa fiatalabb korában jószágigazgatóként tevékenykedett, Pálmay József Udvarhely vármegye nemes családjait számbavevő kötete igazolja.³

Vizsgáljuk meg a készletet, lehet-e azt valóban Teleki László gróf személyéhez kötni?

A beütemezett jegy alapján megállapítható, hogy a porcelán Csehországban, 1830 után készült.⁴ A készleten a fényképeket elhelyező fényképész valószínűleg az aranyozással együtt rendelte meg a nyers porcelánt, ugyanis a kék keretelés utólagos munkának látszik. A Magyar Nemzeti Múzeumban található darabokhoz, minden bizonnyal, tartozott még egy csésze és alj, valamint egy tejszínes kancsó.

A készleten lévő fényképek eredetijéről megállapítható, hogy nem egyidőben és nem egy műteremben készültek. A kanna és a cukortartó képei mutatnak ugyan rokonságot egymással, azonban a hölgy mellett látható virágdísz lehet retus eredménye is. Ezenkívül a retus használatát legjobban éppen a kannán található képen figyelhetjük meg. Legerősebben a férfi haja és bajusza retusált, s főképpen ez teszi nehezen azonosíthatóvá.

A fényképek készítési idejét leginkább a személyek viselete alapján határozhatjuk meg. A kannán levő középkorú férfin zsinóros atilla, világos magyar nadrág, nyakában megkötött rojtos magyar nyakkendő. Viselete az 1850-es évek második felétől használatos. A cukortartón lévő fiatal hölgy magyar ruhát visel, fűzött ruhaderékkel, puffos ujjakkal. Középen elválasztott haja és szabadon lógó loknijai is az 1850-es évek végének divatját idézik. A csészéken látható személyek közül az idős férfi szintén atillában van. A középkorú férfi az 1860-as évek körüli divat szerint öltözött: magas álló nyak, plasztikon, nyakkendő és feltehetően zakó. A fiatal férfi megkötös nyakkendő, magas álló nyak, mellény, kabát. Ez az összeállítás már az 1850-es évektől viselt. Az idős hölgy fekete magyar zsinóros mentében, főkötőben, az 1855 körüli divat szerint öltözött. A középkorú hölgy csipkekendővel a fején, szőrmés kabátban, esetleg mentében, szintén ezen évek divatját idézi. A viselet alapján tehát a fényképek készítési idejét az 1850-es évek végére és az 1860-as évek elejére tehetjük.⁵

A viselet alapján datált képek készítési idejét technikájuk is megerősíti. Az eredeti képek minden valószínűség szerint nedves vagy más néven kollódium-eljárással készültek, melyet 1851-ben szabadalmaztatott F. S. Archer. Ez negatív-pozitív eljárás volt, mely az eddig általánosan használt dagerotípiánál, illetve kalotípiánál rövidebb megvilágítást igényelt és másolatok készítését tette lehetővé. A képek egy meghatározott személy által, valamilyen szempont alapján összeválogatva kerültek ahhoz a fényképészhez, aki reprodukálva őket, a készleten elhelyez-

te. Nem valószínű ugyanis, hogy az eredeti fényképészekről elhozott negatívokról készültek volna a porcelánon lévő pozitívok. A papírképek reprodukálására utal a képek bizonyos mértékű életlensége is. Ez azonban csak 1855 után, A. L. Poitevin felfedezése, a pigment-eljárás közismertté válása után történhetett. Ugyanis ez az első olyan technika, amely lehetővé tette kerámián fénykép rögzítését beégetés útján. Sajnos az nem állapítható meg, hogy a porcelánon a képeket ezzel a technikával vagy a kollódiumos eljárással készítették-e, mert mindkét technikára utaló jegyeket találtunk. Az majdnem biztos, hogy nem Magyarországon égették a képeket a porcelánra, ugyanis hazánkban elsőként Veress Ferenc foglalkozott ezzel, de az ő ismert alkotásai mind jelzettek és a mi készletünk szürkés árnyalatú képeivel ellentétben aranybarna színűek.⁶

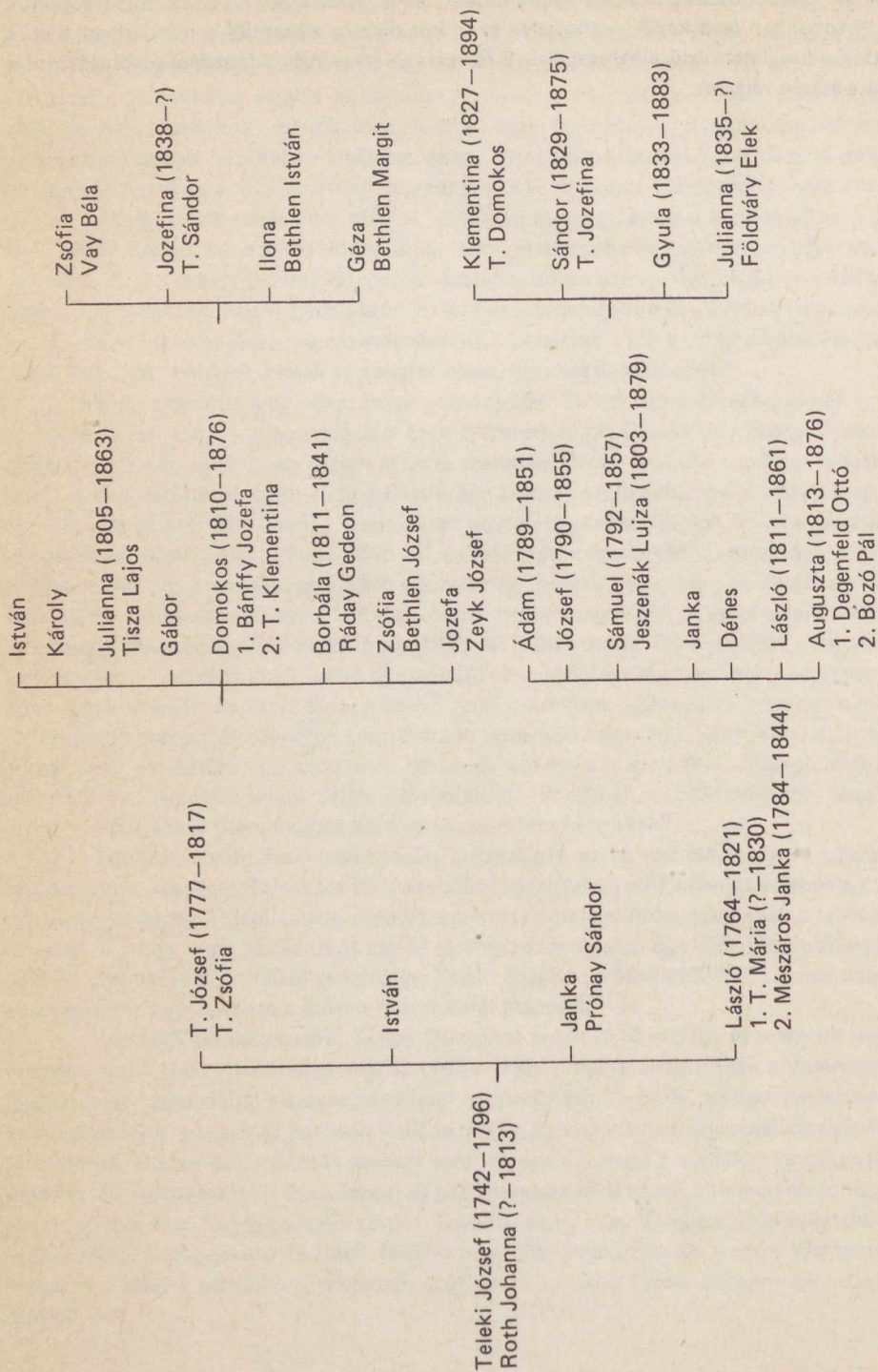
Vizsgálatunk tehát nem zárja ki annak lehetőségét, hogy a kannán látható középkorú férfi Teleki László, bár az erős retusálás és a némi életlenség miatt ez egészen egyértelműen nem dönthető el. Az ismert portrékkal történt összehasonlítás után — úgy véljük — a kannán látható személy valószínűleg Teleki László gróf. Ebben az esetben fölmerül a kérdés, hogy vajon ki lehetett az, aki a képeket összegyűjtve megrendelte a készletet, s kik a többi darabon látható személyek? Rokonok, barátok, társak az emigrációban, vagy esetleg tisztelői?

Első pillanatra úgy tűnt, hogy amennyiben Teleki van a kannán, akkor — ha családi együttesről van szó, — a cukortartón csak szeretett húga, Degenfeld Ottóné Teleki Augusztia grófnő, vagy még inkább egy életen át tartó szerelme, Orczy Istvánné Lipthay Augusztia bárónő lehet. Orczy bárónővel, mint tudjuk Batthyány Lajosék szalonjában ismerkedett meg, s Szechenyi István gróf már 1841-ben is, naplójában úgy említi kapcsolatukat, mint a társaság körében elfogadottat. Mivel Teleki László 1848-tól, párizsi diplomáciai útjától kezdődően, szinte haláláig emigrációban élt, s ott Orczyné több alkalommal, hosszú hónapokra is meglátogatta, nyilvánvalónak tűnt (figyelembe véve a két kép közötti hasonlóságot is!), hogy az újfajta készletet egyikük vagy esetleg együtt rendelték meg, 1855 és 1860 között. E lehetőséget több ok miatt is el kell vetnünk. Elsőként azért, mert Orczy bárónő az 1850-es években már lényegesen idősebb, mint a cukortartón ábrázolt fiatal hölgy.⁷ Sajnos konkrét összevetésre alkalom nincsen, mivel tudomásunk szerint Orczynéről nem maradt fenn sem festmény, sem metszet, sem fénykép, csupán egy karikatúra, de azon sem látszanak vonásai. A csészéken ábrázolt személyekként számbajöhető rokonok közül Teleki bátyjai ekkor idősebbek, s róluk több ábrázolás ismert, de azok nem mutatnak hasonlóságot a kerámián levő fényképekkel.⁸

Ezután Teleki László legközelebbi rokonságát vettük számba, feltéve a kérdést, ki lehetett az, aki a készletet Teleki iránti tiszteletből készíttethette? Ebben az esetben a kiemelt tiszteletben részesített Teleki László mellett a cukortartón levő hölgy párja csak a tejszínes kannán lehetett. A hölgy kora alapján két család jöhetett számításba. Egyfelől féltestvérének, Sámuelnek fia, Sándor (1829–1875) és felesége, Teleki Jozefina grófnő (1838–?). A cukortartó hölgye azonban nem azonosítható a grófnő ismert ábrázolásaival.⁹

Másfelől unokatestvére, Teleki Domokos gróf (1810–1876) és második neje (T. Sándor testvére) Teleki Klementina grófnő (1824–1894), akiről viszont csak a Vasárnapi Újságban találtunk egy ábrázolást, amelyen arca nem azonosítható.¹⁰ Férje, az igen jellegzetes arcú Domokos képe a tejszínes kancsón kellene lennie, ez viszont nem áll rendelkezésünkre.¹¹ Az ő birtoklásuk, illetve készíttetésük mellett szól viszont az, hogy a családon belüli „osztálytétel” után, az ő — gernyeszegi — áruk lakott és gazdálkodott Erdélyben, ahonnan eladónk apósa származik, illetve ahol jószágigazgató volt.¹² Továbbá az is, hogy a logikai úton feltételezett személyek között, a középkorú férfiben felismerni véljük Teleki Sándor grófot, Klementina grófnő öccsét, továbbá a középkorú hölgyben gróf Tisza Lajosné Teleki Julianna grófnőt, Domokos gróf nővérét.

Amennyiben tehát Teleki László a kannán látható kép férfi alakja — amelynek elfogadására ismert ábrázolásai alapján hajlunk —, akkor leginkább Teleki Domokos gróf családjánál kereshetjük a tulajdonosokat, esetleg készíttetőket, akik tiszteletből tragikus sorsú rokonuk iránt, egy birtokukban levő képét — kiemelve az akkor divatos albumból — mindennapi életük részévé tették a készleten való elhelyezéssel. E felvetés elvetése vagy elfogadása újabb ábrázolás felbukkanása esetén várható.

1. MNM Újkori Osztály ltsz. 85. 7. 1–7. Kávéskészlet, fehér porcelán, rokokó ívelésű fülelkel, a peremeken aranyozással és kék csíkozással. Az öblös edényeken kék és arany keretelésű ovális fénykép díszítéssel. Kávéskanna – körte-alak, fedővel. M: 18 cm. Cukortartó – lapított gömbalak, két fülel, fedővel. M: 12,5 cm. A csészék felfelé kiszélesedő falúak. M: 5,3 cm. A csészealjak kék és arany kereteléssel. Átm.: 11 cm. Több darab alján TK 118 és 9 sorozatszám. A készletet Koltai Orsolya restaurálta. Lásd a képeket! (A felvételeket Dabasi András, a Magyar Nemzeti Múzeum fotósa készítette.)
2. Az eladó személyesen nem ismerte apósát. Azt is említette még, hogy a készlet Párizsban készült, valószínűleg 1848-ban, amikor Teleki László követként tartózkodott a francia fővárosban.
3. Pálmay József: Udvarhelyvármegye nemes családjai. Pótkötet. Székelyudvarhely, 1906. 10. E forrásból tudjuk, hogy bordosi Fülöpp Mihály 1843-ban született, így csak az 1860-as évek második felében lehetett legkorábban jószágigazgató, tehát a készletet mindenképpen Teleki László halála után kaphatta. Továbbá, hogy 1906-ban rödi (Kolozs vm.) birtokos volt.
4. Hony, William Bowyer: European Ceramic Art. London, é. n. 346.
5. F. Dózsa Katalin: A női divat változásai 1850–1895 között. in: Folia Historica 6. 1978. 79–159.
6. Fotolexikon, 1963. és Kincses Károly közlése Veress Ferenc tevékenységéről, melyet ezúton is köszönünk.
7. Báró Orczy Istvánné Lipthay Augusztia 1813-ban született.
8. A MNM Történelmi Képcsarnokának metszetanyagát, a Magyar Munkásmozgalmi Múzeum Fényképtára gyűjteményét és a Vasárnapi Újság valamennyi Telekieket ábrázoló fényképét átnéztük. Lásd a mellékelt családfát is!
9. Lásd pl. VU 1873.389. és 1893.205.
10. VU 1861.253.
11. A MNM Történelmi Képcsarnokában és a VU-ban is portréja látható.
12. Bíró József: A geryeszegi Teleki Kastély. Budapest, 1938. 60.

